

Kuntoutussäätiö

Luottamus yhteiskuntaa koossa pitävänä voimana

Janne Jalava

Miksi luottamusta tutkitaan ja tarvitaan?

- Luottamus ollut viime vuosikymmeninä niin sosiologien kuin politologien kestitutkimusaihe
- Merkittävämpiä luottamuksen tutkijoita: Georg Simmel, Talcott Parsons, Niklas Luhmann, Piotr Sztompka, Anthony Giddens, Francis Fukuyama, Mark Warren – Suomessa Kaj Ilmonen
- Traditionaalisessa maailmassa (kyläyhteisöt, heimot, perheet) toisen ihmisten kontrolli ja yhteisön socialisaatio riittivät takaamaan sosiaalisen todellisuuden tasapainon. Riskit liittyivät luonnollisiin tapahtumiin. **Normit ja tuttuus** hallitsivat!
- Tarvitsemme luottamusta, koska yhteiskunnan kehitys ei ole vain normeihin perustuvaa tai luonnollisiin riskeihin liittyvää, vaan ristiriitaista, epävarmaa ja poikkeavaa
- Luottamuksen rooli korostuu **riskiyhteiskunnassa, koska luottamus vaatii riskin**. Kun luottaa, ottaa aina riskin.

Parsons ja normatiivinen luottamus

- Panos luottamustutkimukselle sosiologiassa erittäin vahva, esim. Luhmann perustanut teoriansa pitkälti Parsonsiin (tai erityisesti hänen kritiikkiin)
- Sosiaalinen systeemi (yksilöiden välinen integraatio) yhteiskunnan perusta
- **sosiaalinen yhteisö (tai kollektiviteetti)** luo sosiaalisen systeemin itsesäilyvyyden ja integratiivisuuden
- **normit** luovat pohjan sosiaalisille prosesseille ja yhteiskunnalle...ne syntyvät yhteisöissä ja yhteisöt ovat täten yhteiskunnan keskiössä
- Normit säätelevät yksilön toimintaa ja säädyllystä käytöstä
- socialisaation taustalla kaksi tärkeintä instituutiota ovat perhe ja koulu → se sosialisoi nykyikäluokat ja siirtävät normatiivisia rakenteita myös tulevaisuuden sukupolville
- Entä se luottamus?

Parsons ja normatiivinen luottamus

- Luottamusta tarvitaan siellä, missä ihmisten välillä vaikuttaa ns. tietämättömyyden verho tai osaamisen aukko
- Luottamusta tarvitaan esimerkiksi maallikon ja asiantuntijan (esim. lääkäri) välillä → vaikka emme tunne ammattilaista, meillä on samat perusarvot ja normit
- Luottamusta voi olla vain saman yhteisön jäsenten välillä, jos arvot ja normit rajoittavat jäsenyyden, ne luovat täten myös luottamuksen rajat. → Parsonsin luottamus perustuukin siis tuttuuteen!!
- Luottamus on:
 - 1) Epäneutraali (ei luoteta muukalaisiin)
 - 2) levitetty (tai levinnyt) tunne yhteisön sisällä
 - 3) partikulaarinen, ei yleinen: eri yhteisöillä erilainen luottamus

Luhmann ja kommunikatiivinen luottamus

- Vaikeaselkoinen saksalainen sosiologi, jonka luottamuskirjoitukset kuitenkin erittäin tunnettuja ja käytettyjä ympäri maailman (koska ne käännettiin varhain englanniksi)
- Parsonsin oppilas ja kriitikko
- Loi autopoieettisen systeemiteorian, joka perustuu suljettuihin systeemeihin: psyykkisiin (ajatusten kulku), sosiaalisiin (kommunikaatioon) ja orgaanisiin (solujen toiminta)
- Yhteiskunta koostuu vain ja ainoastaan kommunikaatiosta (kolme valintaa): informaatio (mitä ilmaistaan), ilmaisu/välitystapa (miten ilmaistaan) ja ymmärtäminen (miten reagoidaan)
- **Sosiaaliset systeemit koostuvat vain ja ainoastaan kommunikaatiosta, ei yksilöistä!!** Toki ajatusten ja kommunikaation välillä on temporaalinen yhteys.

Luhmann ja kommunikatiivinen luottamus

- Klassinen kolmijako: **tuttuus, luottamus ja luottavaisuus**
- Tuttuja asioita: aurinko nousee huomennakin, kevään jälkeen tulee kesä ym. → vaikka tuttuus ei enää ehkä määrää elämäämme niin paljon kuin heimoyhteiskunnassa, ei se ole kadonnut, vaan on läsnä ns. yksinkertaisessa kommunikaatiossa
- Luottamusta (trust) on ihmisten välillä (tai vähintään kahden kommunikoijan)
- **Luottamus liittyy riskeihin ja tulevaisuuteen**: se on riskin ottoa, jonka avulla voimme vähentää meitä ympäröivää monimutkaisuutta
- Luottamuksen säännöt:
 - Luottamus vaatii molemminpuolista sitoutuneisuutta
 - Osapuolten tulee tietää tilanteet, jolloin luottaminen on mahdollista
 - Luottamusta ei voi vaatia, sen voi vain tarjota ja hyväksyä
 - Luottamus pitää ansaita
- **Luottamus on siis päätös**, joka aktivoituu toimiessamme eri alasysteemeissä (taloudessa, politiikassa ym.) riskitilanteissa

Luhmann ja kommunikatiivinen luottamus

- Luottavaisuus tai systeemiluottamus liittyy eri alajärjestelmien toimintaan (talous, politiikka, oikeus)
- Luottaessamme esimerkiksi poliitikkoon, emme ota niinkään riskiä, vaan luotamme, että hän täyttää tehtävänsä tai toimii funktionaalisesti
- Suomalaiset poliitikot ja poliittinen järjestelmä varmasti menettäneet luottamustaan viime aikoina esimerkiksi eräänlaisen korruption myötä → vai onko luottamus mennytkin joukkotiedotusvälineisiin??
- Luottavaisuus toimii meidän psyykkisten systeemien eli ajatusten tasolla ja vaikuttaa epäsuorasti myös luottamuspäätöksiimme...kummankin taustalla voidaan sanoa myös tavalla tai toisella vaikuttavan tuttuus ja paronsilainen yhteisöajattelu
- Luottavaisuutta voidaan ilmaista myös kommunikation avulla (esim. äänestäminen, mielipiteet mediassa, gallupit) → kyseessä **sosiaalinen luottavaisuus**

Järjestöt ja luottamus

- Järjestöt (varsinkin vapaaehtoisjärjestöt) ovat sosiaalisia instituutioita, jotka opettavat luottamusta ja sosiaalista ymmärrystä, koska niissä erilaisten ja eritaustaisten sekä eri arvoja omaavien ihmisten on mahdollista toimia yhdessä jonkin kaikille tärkeän asian hyväksi. Ne luovat solidaarisuutta eri luokkaisten ja erilaisen henkilökohtaisen historian omaavien ihmisten välille.
- Tässä tullaan lähelle **sosiaalisen pääoman** ajattelua: se on sosiaaliseen rakenteeseen kuuluva toimijoiden käytössä oleva suhteellisen pitkäkestoinen voimavara, joka muodostuu kolmesta komponentista:
 - Sosiaalisista verkostoista
 - toimijoiden keskinäisestä luottamuksesta sekä
 - vastavuoroisuuden normeista
- Robert Putnam korostaakin horisontaalisten yhdistysten, kerhojen ja järjestöjen positiivisuutta...niissä on kevyet rakenteet ja keskinäiset normisuhteet, mutta luottamus korkea ja vastavuoroisuus huipussa...elämme makroverkostojen maailmassa

Kuntoutussäätiö

Järjestöt ja luottamus

- Sosiaalinen pääoma on yhteiskunnan voimavara, sillä katsotaan olevan yhteys taloudelliseen kasvuun, joka ilmenee sekä paikallisella että kansantaloudellisella tasolla.
- Lisäksi se on edellytys tehokkaalle julkiselle vallalle ja demokraattiselle poliittiselle kulttuurille. Kansalaiset kykenevät luottamaan julkisiin instituutioihin ja hyväksymään niiden toimintanormit paremmin aktiivisen kansalaisyhteiskunnan oloissa.
- Yhdistys- ja järjestötoiminta tärkeää sosiaalisen pääoman taustalla
- **Mutta:** sosiaalinen pääoma sulkee pois ryhmiä (varsinkin laman aikana), kaikki eivät voi nauttia siitä tasaisesti (pienillä paikkakunnilla vähän järjestöjä ja yhdistyksiä) → onko asia jopa niin, että se on eliittien ominaisuus (vrt. Bourdieu)
- Varmaa on kuitenkin se, että järjestöjen ja yhdistysten rooli on luottamuksen kannalta merkittävä, eikä sosiaalista pääomaa olisi olemassa ainakaan ilman niitä!!

Järjestöt ja luottamus

- Järjestöille halutaan laman (kuten viime lamankin) aikana kasata lisää tehtäviä. Ainakin poliittisissa mielipiteissä on tullut selkeästi ilmi, että ne voisivat hoitaa tiettyjä yhteiskunnallisia tehtäviä/ottaa enemmän vastuuta.
- Järjestöt myös vastuutetaan tekemään yhteiskunnallisesti merkittäviä tehtäviä (esim. RAY-avusteiset järjestöt) ja niillä on (tai pitäisi olla) jonkinasteinen "tilivelvollisuus" siitä, miten ne käyttävät rahat (vrt. arviointi)
- Järjestöt eivät siis ehkä ole sosiaalisen pääoman horisontaalisesti organisoituneita verkostoja, vaan organisaatioita, joihin luotetaan → esim. viime laman aikana järjestöihin luotettiin selkeästi enemmän kuin valtiollisiin toimijoihin
- Kyse on siis siitä, että järjestöt ovat tuttuja toimijoita, joihin kansalaiset osoittavat sosiaalista luottavaisuutta ja lisäksi niiden suoma apu (esim. mielenterveyspalvelut, erilaiset kuntoutuspalvelut) on korkean professionaalisuuden toimintaa ja näihin palveluihin on vielä usein matala kynnyks
- Yksilön on siis helppo luottaa – ottaa riski ja avautua järjestöjen työntekijöille

Järjestöt ja luottamus

- Kuntoutuksen kehittäjän ja tutkijan näkökulmasta on helppo sanoa, että luottamus on yhteiskunnan voimavara, joka ruumiillistuu varsinkin sosiaali- ja terveysjärjestöjen toiminnassa:
 - Tuttuuden näkökulma: ne ovat toimineet pitkään ja niihin kuuluu erilaisia ihmisiä eri luokista ja ne luo solidaarisuutta
 - Luottavaisuuden näkökulma: kansalaiset ovat ilmaisseet sosiaalista luottavaisuutta näitä järjestöjä kohtaan ja niiden palvelujen luotetaan olevan korkeatasoisia
 - Luottamuksen näkökulma: yksilöt ottavat riskin kohdatessaan ongelmia ja avautuvat järjestöjen työntekijöille. Järjestöt myös pääsevät koskettamaan syrjäseutujen ihmisiä.
- Unohdetaan siis puhe sosiaalisesta pääomasta järjestöjen suhteen, ne ovat ammattimaisesti johdettuja vertikaalisia organisaatioita, jotka nauttivat luottamusta. Parsonsilaisittain ne perustuvat yhteisöllisyyteen ja omaavat vahvan normatiivisen perustan sekä arvot, mutta luhmanilaisittain uskallamme myös toimia niissä uusien ihmisten kanssa, jotka eivät välttämättä ole ammattilaisia, vaan normaaleja kanssaihmissä.